

Българска академия на науките
Научноинформационен център „Българска енциклопедия“

ЕНЦИКЛОПЕДИЯ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

Съдържание

Указания за ползване на енциклопедията
7

Кратко въведение в лечебните растения
9

Азбучна част
55

Влияние на лечебните растения върху
организма и обмяната на веществата
при човека
253

Речник на медицинските
и на ботаническите термини
269

Азбучен показалец на латинските
наименования на лечебните растения
276

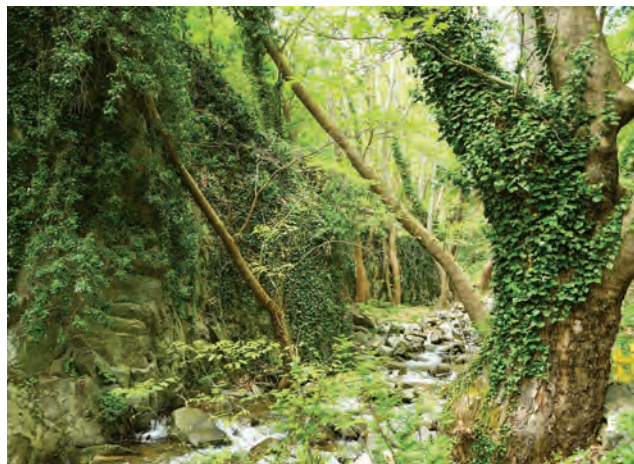
Използвани съкращения
283

Литература
285

КРАТКО ВЪВЕДЕНИЕ В ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ

Лечебните растения се използват от векове и първите лекарства са получени от тях. В България се срещат около 4100 вида висши растения, а в Закона за лечебните растения са включени 739 таксона (обн., ДВ, бр. 29/2000). Те съдържат биологичноактивни вещества (БАВ), на които се дължи действието им върху организма. В резултат на дългогодишни и задълбочени научни изследвания за много от тях е установено, че притежават широк спектър на фармакологична активност, която обосновава и възможностите за приложението им в профилактиката и терапията на редица заболявания. Някои от лечебните растения, съдържащи БАВ, които нямат синтетични аналози, все още са единственият източник за получаването им. При използването на лечебни растения задължително трябва да се подхожда диференцирано предвид химичния им състав. Погрешно е да се смята, че всички те са напълно безвредни. Много от тях съдържат отровни и силнодействащи вещества (алкалоиди, сърдечни гликозиди, цианогенни гликозиди) и не трябва да се използват без лекарски контрол. Подходящи за употреба в домашни условия са лечебни растения, в които има флавоноиди, етерични масла, танини, кумарини, прости фенолни гликозиди, сапонини, антрахинони, стероли и др. Те са с добра поносимост, ниска токсичност, могат да се използват за по-продължителен период от време и затова намират приложение за лечение на хронични заболявания.

Фармакогнозията е наука, която всестранно изучава лечебните растения, частите от тях, които се използват (използваема част, растителна субстанция), съдържащите се в тях БАВ, както и тяхното действие и приложение в практиката. Тъй като познатите и изучени растения с лечебни свойства не са много, изследовател-

Естествено местообитание на бръшлян

ски колективи проучват нови растителни видове, предимно по данни от народната медицина. У нас научноизследователската работа се извършва в Катедрата по фармакогнозия към Фармацевтичния факултет на Медицински университет – София, Института по биоразнообразие и екосистемни изследвания към БАН, Института по органична химия с център по фитохимия – БАН, Института по розата и етеричномаслените култури – Казанлък, и др.

ИЗПОЛЗВАЕМА ЧАСТ, ВИДОВЕ, НОМЕНКЛАТУРА

Използваемата част (растителна субстанция, дрога) е изсушена част от растението, която се прилага за профилактика и с лечебна цел. Изискванията за качеството на използваните в практиката растителни суровини и продукти от тях (тлъсти и етерични масла) са посочени в нормативни документи.

Всяка растителна субстанция се означава с латинско наименование от две думи. Първата е родовото и/или видовото име на растението (в родителен падеж), а

втората – растителният орган (корен – *radix*, кора – *cortex*, стрък – *herba*, лист – *folium*, цвят – *flos*, и др.) или продуктът, получен след преработка – *oleum* (масло) и др. Например *Origanum herba* (стрък от риган), *Uvae-ursi folium* (лист от мечо грозде), *Primulae radix et rhizoma* (корен и коренище от ислук), *Lini semen* (семе от лен), *Anisi fructus* (плод от анасон), *Frangulae cortex* (кора от зърнастец), *Ricini oleum* (рициново масло), *Rosae oleum* (розово масло) и др.

ХИМИЧЕН СЪСТАВ НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ

В растенията се съдържат висок процент вода, минерални (макро- и микроелементи) и органични вещества. Органичните вещества се разделят на две групи: първични и вторични метаболити. Към първата група се отнасят въглехидратите, тлъстите масла, восъците, белтъците, аминоки-

селините и др. Вторичните метаболити са с най-голямо значение за медицинската и фармацевтичната практика. По-важни групи вещества са карбоксилите киселини, фенолните съединения, стероидите, терпеноидите, етеричните масла, алкалоидите и др.

ПЪРВИЧНИ МЕТАБОЛИТИ

Въглехидрати

Въглехидратите са голям клас БАВ, които могат да се разглеждат като хидрати на въглерода. Поради сладкия вкус на много от тях се наричат още захари или захариди. Разделят се на монозахариди, например глюкоза, фруктоза, рамноза, ксилоза, арабиноза и др. (плод от смокиня); дизахариди, изградени от два монозахарида (например захароза); олигозахариди, съставени от 3 до 9 монозахарида; полизахариди – високомолекулни съединения, съставени от различни по брой и вид монозахариди – над 10. Полизахаридите се съдържат във всички растителни органи, но в най-голямо количество се натрупват в подземните части и в семената – като запасни вещества. В зависимост от това дали са изградени от

Смокиня

Видове растителни субстанции

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

1 и 2 – канелена кора и кора от дъб; 3, 4, и 5 – корен и коренище от диянка, корен от лечебна ружка и сладък корен; 6 – лист от маточина; 7 и 8 – плод от резене и плод от шипка; 9 и 10 – стрък от полски хвощ и стрък от червен кантарион; 11, 12 и 13 – цвят от лопен, цвят от черен бъз и цвят от метличина

Лопен

Жиловлек

Салеп

Дюля

Подбел

еднакви или различни по вид монозахари, се разделят на хомо- и хетерополизахариди. Хомополизахаридите са изградени от еднакви по вид монозахари. Към тази група се отнасят различните видове нишесте, инулин, целулоза (най-широко разпространеният в природата полизахарид, който изгражда стените на растителните клетки), лихенан и изолихенан (съдържат

се в исландския лишей) и гр. Хетерополизахаридите са изградени от две или повече различни монозахари. По-важни представители са пектините (съдържат се в много плодове), гумите (образуват се след нараняване на растението, например акациевата и зарзаловата гума) и слузните вещества. Хетерополизахариди се съдържат също така във водораслите, на-

пример агар-агар и алгинова киселина. Тук спадат и различните видове хемицелулози, популярни с наименованието „фибри“. Лечебните растения, съдържащи слузни вещества, намират приложение като омекчаващи средства при възпаление на горните дихателни пътища, както и при стомашно-чревни заболявания (гастрит, ентерит, ентероколит, колит). Върху възпалена лигавица те образуват защитна покривка, подобна на лапа, която предпазва от гразнене и подпомага заздравяването. Слузните вещества имат свойството да набъбват във вода, като образуват вискозни разтвори и затова могат да се използват при хроничен запек. Приети в малки дози, те могат да се прилагат и при диария, защото поглъщат течности от чревното съдържание. Високо количество слузни вещества са установени в лененото и джелевото семе, грудките на салеп, цветовете на лопена, корените на лечебната ружа и черния оман, в листата от подбела, в някои видове жиловлек и др. Гумите намират приложение като свързващи средства и емулгатори във фармацевтичната и хранително-вкусовата технология.

Липиди (мазнини, тлъсти масла, восъци и др.)

Мастноразтворими първични метаболити, които изпълняват запасна, структурна или в някои случаи защитна функция. В зависимост от строежа си биват тлъсти

масла и маслородобни вещества (восъци, фосфолипиди и др.). Тлъстите масла при стайна температура са течни, а мазнините – меки или твърди. Те представляват естери на глицерола с висшите (наситени и/или ненаситени) мастни киселини. Отлагат се предимно в семената, поради което тези растителни органи са основният източник за добиването им. Получават се чрез студено или горещо пресоване, а мазнините – чрез стапяне на тъканите (сланина). Повечето от мазнините и маслата се използват за храна (свинска мас, слънчогледово, маслиново, соево, царевично масло), в козметиката (какаоово, бадемово и кайсиево масло), в промишлеността (ленено масло) и др. Някои масла имат специфично действие – например рициновото масло се употребява при запек, рибеното – при липса на витамини А и D. Маслиненото масло стимулира образуването на жлъчен сок и спомага за неговото отделяне, има слабително и ранозаздравяващо действие. Памучното масло намалява кръвното налягане и укрепва капилярите, а царевичното намалява холестерола и се използва за профилактика на атеросклероза.

Восъците са естери на висшите мастни алкохоли с висши мастни киселини. Според произхода си биват растителни (восъчен налеп по повърхността на някои органи) и животински (жълт и бял пчелен восък, ланолин, цетацеум и др.). В медицинската практика най-голямо приложение намират восъците от животински произход.

ВТОРИЧНИ МЕТАБОЛИТИ

Повечето от вторичните метаболити се срещат в растенията във вид на гликозиди, т.е. те са изградени от две части – захарна и незахарна част (агликон). Под действието на ензими гликозидите се хидролизират до съставните си части, като агликонът в повечето случаи определя фармакологичното им действие, а на захарната част се дължи добрата им разтворимост във вода. В зависимост от структурата на аглико-

ните гликозидите се класифицират като: фенолни гликозиди, кумарини, флавоноиди, антрахинони, лигнани, танини, сърдечни гликозиди, сапонини, иридоиди, цианогенни гликозиди, тиогликозиди и др.

В много лечебни растения се натрупват етерични масла (мащерка, мента, лавандула и др.), които представляват сложни смеси от органични вещества, предимно терпени.

АВРАМОВО ДЪРВО***Vitex agnus-castus*****Семейство** Устноцветни (Lamiaceae)

Описание. Храст или ниско дърво, високо до 5 м. Листата са яйцевидно удължени, с къси гръжки. Цветовете са синьо-виолетови, гребни, ароматни, събрани в гроздовидни съцветия. Растението е медоносно. Плодовете са овални или почти сферични, със запазени зеленикавосиви чашелистчета, които

Аврамово дърво

обвиват до 3/4 от повърхността му. Те имат 5 къси зъбчета. Плодът е черно-кафяв с набръчкана обвивка, която се отделя трудно. По долната повърхност се забелязва белег, останал от близалцето. При някои от плодовете гръжките се запазват, а други са приседнали. Има лек лютив вкус и аромат, напомнящ този на ментата. Семената са 4, с удължена форма, гребни. Произхожда от Средиземноморския регион и Централна Азия. В България не се среща. Може да се отглежда като декоративно.

Използваема част: плод от аврамово дърво (*Agni-casti fructus*).

Съдържание. До 4% флавоноиди (флавонови и флавоноли), етерично масло (3%) с главна съставка борнилацетат, иридоиди, дитерпени.

Действие и приложение. Влияе върху нивото на половите хормони, регулира менструалния цикъл, облекчава климактеричните симптоми. Използва се при предменструален синдром, болки преди и по време на цикъл, чувство за напрежение в гърдите, безплодие, маточна фиброза, честата промяна в настроението. Данните за употребата му при кърмачки са противоречиви, затова не се препоръчва.

Начин на употреба. Една равна ч.л. стрити плодове се запарват с 1 ч.ч. вряща вода за 10 мин. Приема се охладена, 3 пъти дневно след хранене.

Не се прилага едновременно с контрацептиви, също при някои хормоночувствителни тумори, вкл. рак на млечната жлеза!

АКАЦИЯ БЯЛА

(аблен, багрем, бял салкъм, катър трънак, лиляк, салкъм, солунски трън)
Robinia pseudoacacia

Семейство Бобови (Fabaceae)

Описание. Дърво с разклонена корона, със сиво-кафява кора, високо 15–20 м. Листата са нечифтоперести, с 3–10 двойки елиптически или яйцевидни голи листчета; на младите клонки в основата с двойка прилистници, превърнати в опадливи шипчета. Цветовете са бели, ароматни, с типичното за семейството устройство (флагче, крилца и ладийка), събрани в увиснали гроздовидни съцветия в пазвите на листата. Плодът е кафяв, продълговат, странично сплеснат боб, с 4–10 бъбрековидни семена. Произхожда от Северна Америка. Отглежда се като декоративно, медоносно и почвоукрепително растение. Агресивен инвазивен вид в цяла Европа.

Бяла акация

Използваема част: *цвят от бяла акация (Robiniae pseudoacaciae flos).*

Съдържание. До 1% флавоноиди (преимущественно флавоноли), етерично масло, витамин С и др.

Действие и приложение. Действа антипиретично, антибактериално, диуретично, секретолитично, потогонно. Използва се при простуда, трахеобронхит, пясък и камъни в бъбреците и пикочните пътища.

Начин на употреба. Прави се запарка от 2 с.л. цветове с 2 ч.ч. вряща вода за 20–30 мин, прецежда се и се пие на малки порции.

АКАЦИЯ ЧЕРНА

(аморфа, синя акация)

Amorpha fruticosa

Семейство Бобови (Fabaceae)

Описание. Храст с гладка, сиво-черна или кафява кора и със силна и бързорастяща коренова система, висок 2–5 м. Листата са нечифтоперести, последователни, отгоре тъмнозелени, отдолу сиво-зелени, късовлакнести или възголи, съставени от 9–35 елипсовидни

листчета. Цветовете са многобройни, дребни, ароматни, пурпурновиолетови, със стърчащи извън венчето жълти прашници, събрани в сбити гроздове, разположени предимно по върховете на стъблата. Плодът е кафяв боб, покрит с червеникави жлези, дълъг до 1 см, с 1–2 продълговати, кафяви семена. Произхожда от югоизточната част на Северна Америка (източно от Скалистите планини и северно от Мексико). В България се използва като декоративно, медоносно и противоерозионно растение. Расте почти навсякъде до 1200–1500 м н.в. Масово разпространено е по крайбрежието на р. Дунав и във вътрешността на страната най-често около водоеми. Инвазивен вид.

Черна акация

Използваема част: *плод от черна акация (Amorphae fructus).*

Съдържание. Флавоноиди (флавоноли, изофлавоноиди-ротеноиди), стилбени, стероли, етерично масло.

Действие и приложение. Действа седативно, репелентно, ранозаздравяващо, антисептично, противопаразитно, предизвиква депреси. Използва се при сърдечни и други неврози, вирусни ин-

фекции, рани, чревни паразити, въшки.
Начин на употреба. Една ч.л. изсушени и нарязани плодове се заливат с 1 ч.ч. вряща вода и се варят 10 мин на водна баня. Прецеденият извлек се пие по 1 к.ч. 3 пъти на ден преди хранене. Отварата може да се използва и за бани.

АКАЦИЯ ЯПОНСКА

(софора)
Sophora japonica

Семейство Бобови (Fabaceae)

Описание. Дърво с гъста корона, с напукана сива кора, високо до 20 м. Листата са нечифтоперести, с 9–15 гвойки яйцевидни, заострени листчета, отдолу влакнести. Цветовете са гребни, бели, с типичното за семейството устройство (флагел с жълтозеленикаво

Японска акация

петно в основата, крилца и лагийка), с централно разположено светложълто петно, събрани във върхно разположени рехави метлици, увиснали надолу. Плодът е дълъг, неразпуклив, прищипнат на множество членчета по дължината боб. Семената са яйцевидни, черни. Произхожда от Япония, Индия и Китай.

Култивира се навсякъде в България като декоративно растение в паркове и градини.

Използваема част: *цвят (цветни пъпки) от японска акация (Sophorae flos, gettae).*

Съдържание. Флавоноиди (до 20% рутин, изофлавоноиди), етерично масло, тритерпенови сапонини.

Действие и приложение. Действа капиляроукрепващо (намалява чупливостта и пропускливостта на капилярите), противовирусно, противовъзпалително, противомикробно, отхрачващо. Прилага се за профилактика и лечение на болести, свързани с повишена пропускливост и чупливост на капилярите като кръвоизливи в кожата, лигавиците и очите, кръв в урината, кръвене от носа, а също при хипертония, атеросклероза, грип, кашлица.

Начин на употреба. Прави се запарка от 1 ч.л. цветове с 1 ч.ч. вряща вода за 5 мин. Прецежда се и се пие по ½ ч.ч. 3 пъти дневно преди хранене.

АЛОЕ

(сабур, сара сабур)

Aloë ferox, A. barbadensis, A. arborescens

Семейство Кремови (Liliaceae)

Описание. Вечнозелени сукулентни растения с различни размери. Имат сочни, месести, мечовидни, синкавозелени листа, по ръба с бодли, разположени във вид на розетка, от която се развиват гроздовидни съцветия. Цветовете са жълти или червени, шестте околоцветни листчета са сраснали и образуват тясна и дълбока цилиндрична или конична венечна тръбица. Плодът е кутийка с триъгълни семена.

Използваема част: *Алое (Aloë).* Използва се състеният и изпарен до сухо сок от листата на видовете алое.

Съдържание. Съдържа антрахинони, производни на хризацина.

Действие и приложение. Действа очистително на дебелото черво след 10–12 часа в доза 0,05–0,1 г. При предозиране се наблюдава драстично действие, придружено с болки, колики, кръвави гуарии и гр.

Пресният сок от листата само на дървовидното алое (*Aloe arborescens*) се използва като биоогенен стимулатор. Необходимо е добре развито растение (над 3-годишно) да се остави на тъмно в продължение на 12 дни при температура 4–8°C. При тези стресови условия се образуват биоогенни стимулатори и сокът се прилага при болести на роговицата, ретината, атрофия на зрителния нерв, късогледство, за укрепване на организма, при безапетитие, онкологични заболявания. Външно се използва при бавно заздравяващи рани, вкл. декуби-

тални, екземи, след лъчева терапия и гр.
Начин на употреба. Листата на дървовидното алое, получени при стресови условия (виж по-горе), се разрязват по дължина и се изстискват. В тъмно стъклено шише се поставят 1½ в.ч. сок, 250 г пчелен мед и 1½ ч.ч. домашно вино без захар. Сместа се оставя за 24 ч в хладилник. Пие се 3 пъти дневно преди хранене – 5 дни по 1 ч. л., а след това по 1 с.л. Приема се от 1 до 3 месеца. Пресният сок може да се използва външно.

Не се използва от бременни жени и възрастни хора! Да не се приема продължително време. Да не се превишават посочените дози. Да не се приема при кръвоизливи, възпалителни болести на пикочните пътища, на черния дроб и жлъчния мехур, при хемороиди, остър гастрит, ентероколит, язва.

АЛПИЙСКА РОЗА

(бабин квас, дебелец, покритен дебелец, семпервивум)

Sempervivum tectorum

Семейство Дебелецови (Crassulaceae)

Описание. Многогодишно сукулентно растение с ниско, едва различаващо се стъбло. Листата образуват гъста розетка, която успешно презимува (родовото му название означава „винаги живее“). Те са сиво-зелени, приседнали, издължени и леко заострени към върха, по-широки, отколкото дълги, покрити с къси власинки, завършват с бодилче. Ръбовете на петурата са червено, розово или бледовиолетово оцветени. Цветоносните стъбла се развиват през лятото. Те са дълги и тънки, с последователни листа, а в горната им част са щитовидните съцветия, образувани от дребни розово-белезникави цветове. Вкусът на листата е кисело-солен, без миризма. Видът не е естествено разпространен в България,

но масово се отглежда в градини като декоративно растение, поради което има създадени множество хибриди и култивари.

Използваема част: *лист от алпийска роза (Sempervivi folium).*

Съдържание. Ябълчна и мравчена киселина (1%), флавоноиди, сапонини, танини, слузни вещества.

Действие и приложение. Действа противвъзпалително, антидиарично, противопаразитно, противомикробно, охлаждащо и противосърбежно. Прилага се при болки в ушите, дизентерия, афти и сухота в устата, брадавици, възпалено гърло. Обелените листа се използват външно при цирец, мазоли, ухапвания от насекоми, напукана кожа, рагади, за избелване на лунички.

Начин на употреба. Приема се по 1 с.л. пряно изцеден сок 3 пъти дневно, преди хранене. Той може да се на капва в ушите или да се използва за гаргара и жабурене.

Алпийска роза

АНАСОН ДИВ

(бедреница, каменоломка)

Pimpinella saxifraga

Семейство Сенниковцветни (Апиасеае)

Описание. Многогодишно тревисто растение с разклонено в горната част стъбло, високо до 60 см. Приосновните листа са нечифтоперести, с назъбени

Див анасон

широкояйцевидни листчета, стъблените са двойноперести. Цветовете са многобройни, дребни, жълтеникаво-бели, събрани в сложни върхви сенници. Всяко цветче е с 5 венчелистчета. Плодът е сух яйцевиден шизокарп с 10 ребра, разпадащ се на 2 мерикарпа (едносеменни дялове, които понякога неточно се наричат семе от анасон). Дивият анасон расте в тревисти и каменисти местности, на 400–1800 м н.в. в цяла България.

Използваема част: *корен, стрък от див анасон (Pimpinellae radix, herba).*

Съдържание. Етерично масло (0,02–0,7%) с главна съставка азулен, кумарини, сапонини, а в стръка има и флавоноиди.

Действие и приложение. Действат секретолитично, спазмолитично, диуре-

тично, съдоразширяващо, потогонно. Прилагат се при кашлица, безапетитие, метеоризъм, колит, гастрит, диспепсия, възпаления на пикочните пътища, бъбречнокаменна болест. Външно се използват при кожни болести като ланѝ.

Начин на употреба. Една ч.л. ситно стрити корени се накисват в 1 ч.ч. студена вода и след 8 ч извлекът се прецежда. Същото количество корени се залива отново с 1 ч.ч. вряща вода и се прецежда след 10 мин. Двете течности се смесват и се изпиват за ден. Може да се приготви запарка от нарязаните стрѣкове, като 2 ч.л. се заливат с 1½ ч.ч. вряща вода. След като престои 1 ч, извлекът се прецежда и се пие по 1 к.ч. 3 пъти на ден.

АНАСОН ЗВЕЗДОВИДЕН *Illicium verum*

Семейство Лимонникови (Schisandraceae)

Описание. Вечнозелено дърво, високо 8–15 (до 20) м, с диаметър на ствола до 25 см и бяла кора. Листата са прости, кожести, с точковидни жлези, разположени последователно, на дръжки. Петурата е елиптична до обратно яйцевидна или ланцетна, целокрайна, на върха заострена. Долната листна повърхност е покрита с власинки. Цветовете са разположени на дръжки, в пазвите на листата, единични, двуполови, правилни, бяло-розови до червени или зеленикавожълти. Плодът е сборен, състоящ се от средно 8 сегмента, разположени около централна ос във формата на звезда (оттук идва и името „звездовиден“). Всеки дял съдържа 1 семе, има форма на лодка, груб, твърд, червеникавокафяв, разцепващ се при узряване по коремния рѣб. Семената са сплескано яйцевидни, гладки, лѣскави, светлокафяви. Плодовете имат силна миризма на анасон и

парливо-сладникав вкус. Растението се среща в Китай и Виетнам, не е разпространено в България.

Звездовиден анасон

Използваема част: плод от звездовиден анасон (*Anisi stellati fructus*).

Съдържание. Етерично масло (до 7%) с главна съставка анетол (86%), карбоксилни киселини (шикимова), танини и полизахариди.

Действие и приложение. Действа секретолитично, слабо антисептично и противовъзпалително. Използва се при влажна кашлица, колики, газове, за увеличаване на млечната секреция у кърмачки, при сърдечни смущения, възпаление на устата и зѣбобол.

Начин на употреба. Приемат се стрити плодове, на върха на ножа, или по 1 капка от етеричното масло върху захар, 3 пъти дневно преди хранене.

АНАСОН ОБИКНОВЕН (гласон, резяне) *Pimpinella anisum*

Семейство Сенникови (Apiaceae)

Описание. Едногодишно тревисто

Обикновен анасон

растение с разклонено в горната част стъбло, високо до 60 см. Приосновните листа са прости, стъблените са перести с яйцевидни назъбени дялове, а горните листа са почти приседнали, двойно- или тройноперести, с линейно ланцетни дялове. Цветовете са многобройни, гребни, бели, събрани в сложни върхни сеници. Всяко цветче е с 5 венчелистчета. Плодът е сух яйцевиден шицокарп с 10 ребра, разпадащ се на 2 мерикарпа (едносеменни дялове, които понякога неточно се наричат семе от анасон). Произхожда от Югозападна или Централна Азия. В България обикновеният анасон е култивиран вид, отглеждан най-често в южните райони на страната.

Използваема част: *плод от обикновен анасон (Anisi fructus).*

Съдържание. Етерично масло (2–3%) с главна съставка анетол (до 85%), кумарини, тлъсто масло и др.

Действие и приложение. Действа секретолитично, газогонно, диуретично, спазмолитично, повишава млечната секреция при кърмачки. Прилага се при кашлица, ларингит, фарингит, бронхит, бронхиална астма, пневмония,

безапетитие, метеоризъм, колики при кърмачета, ентероколит, гастрит, диспепсия, възпаления на пикочните пътища, бъбречнокаменна болест.

Начин на употреба. Една ч.л. счукани плодове се заливат с 2 ч.ч. вряща вода. След 1 ч запарката се прецежда. Приема се по ½ ч.ч. преди хранене.

АРНИКА

(арника планинска, баранник)

Arnica montana

Семейство Сложноцветни (Asteraceae)

Описание. Многогодишно тревисто растение с изправено стъбло, високо до 60 см. Приосновните листа са едри, яйцевидни, покрити с къси, гъсти вла-

Арника

синки и образуват розетка. Стъбловите листа са приседнали, продълговати. Цветовете са събрани в жълто-оранжеви кошнички на върха на стъблото. Периферните цветове са езичести, безплодни, вътрешните са тръбести, двуполови, по-гребни и са плодородни. Плодосемките са продълговати, с бледожълта хвърчилка. Стъблото има приятна миризма и горчив вкус. Произхожда от Северна и Централна Европа.

В България се отглежда като градинско растение.

Използваема част: *цвят от арника* (*Arnicae anthodium/flos*).

Съдържание. Етерично масло (0,04–0,30%) с главна съставка азулен, флавоноиди, сесквитерпенови лактони, полиени, каротеноиди.

Действие и приложение. Действа противвъзпалително, ранозаздравяващо, кръвоспиращо, жлъчкогонно, противомикробно. Употребява се при маточни кръвоизливи, разширени вени, язва, хипертония. Външно се използва при натъртване, хематоми, рани, ревматизъм, хемороиди, отоци, „уморени“ крака.

Начин на употреба. Запарка от 1 с.л. сухи цветове с 2 ч.ч. вряща вода се пие по 1 к.ч. 4 пъти на ден преди хранене, под лекарско наблюдение. За външно приложение – 2 с.л. цветове се заливат с 1 ч.ч. вряща вода и с охладения извлек се прави компрес върху болния участък. Запарката може да се добави във вода за бани. За налагане при оток и подкожни кръвоизливи 3 с.л. цветни кошнички се заливат с 1 ч.ч. горещ винен оцет.

ВНИМАНИЕ! В по-големи дози арниката е отровна.

АРОНИЯ

Aronia melanocarpa

Семейство Розоцветни (Rosaceae)

Описание. Храстовидно растение, високо 2–2,5 м. Листата са последователни, обратно яйцевидни, гладки, тъмнозелени, лъскави, с по-тъмна горна повърхност, отдолу сивкави, влакнести. Цветовете са събрани в щитовидни съцветия. Всяко съцветие се състои от 7 до 18 розови или бели цвята на дълги дръжки с 5 венчелистчета и множество тичинки с розови

Арония

прашници. Плодовете са овални, ягодовидни, черни. Произхожда от Северна Америка. В България се отглежда като култивиран вид.

Използваема част: *плод от арония* (*Aroniae fructus*).

Съдържание. Флавоноиди (антоциани и проантоцианиди), витамини С, В₁, В₂, В₆, К, карбоксилни киселини, пектини, танини.

Действие и приложение. Действа тонизиращо, противвъзпалително, антибактериално, кардиопротективно. Понижава кръвното налягане, подобрява метаболизма, зрението и паметта. Употребява се при авитаминози, обща отпадналост, възстановяване след боледуване.

Начин на употреба. Две-три с.л. сушени плодове се запарват с 2 ч.ч. вряща вода за около 30 мин. Прецеденият и подсладен извлек се изпива за ден.

ВЛИЯНИЕ НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ ВЪРХУ ОРГАНИЗМА И ОБМЯНАТА НА ВЕЩЕСТВАТА ПРИ ЧОВЕКА

Опорно-двигателна система – включва кости, стави, мускули, сухожилия.

Дихателна система – включва носна кухина, дихателни пътища, бял дроб.

Сърдечно-съдова система – включва сърце, кръвоносни съдове – артерии, вени и капиляри; кръв.

Храносмилателна система – включва устна кухина, хранопровод, стомах, черва, черен дроб, жлъчен мехур (жлъчка), задстомашна жлеза (панкреас).

Отделителна система – включва бъбреци, пикочни пътища, пикочен мехур.

Полова система – включва мъжки и женски полови органи, полови жлези, млечна жлеза.

Ендокринна система – включва жлези с вътрешна секреция (хипофизна, щитовидна, околощитовидни, надбъбречни жлези, тимус, задстомашна – панкреас, полови жлези). Те отделят хормони, които регулират жизнените функции в организма.

Нервна система – включва централна (главен мозък, гръбначен мозък), периферна, вегетативна нервна система.

Сетивни органи – зрителен, слухов, обонятелен, вкусов, осезателен, вестибуларен апарат.

Кожа и кожни придатъци (коса, нокти), лигавици.

Имунна система – система от органи (лимфни възли, слезка, костен мозък, кожа, лигавици и др.), тъкани, клетки и техни продукти, осигуряваща на организма защитата от болестотворни агенти – вируси, бактерии, гъбички, паразити, алергени, тумори и др.

Обмяна на веществата – всички химични реакции, които осигуряват енергия за жизнените функции и за синтез на нови органични вещества в организма, с участието на ензими, витамини и др. Има нервно-хормонална регулация. Нарушенията ѝ водят до диабет, подагра и др.